

Ōsode (大袖) a késő Heian- és a késő Kamakura-korszakból

Ez az Edo-korszakból származó Ōsode-pár jól példázza, hogy a készítésük módja – koruk ellenére – lényegében változatlan maradt a korai típusokhoz képest, évszázadokon át.

Ebben a cikkben a japán páncél egyik ikonikus elemét, az *ōsode*-t (大袖) mutatjuk be.

A vizsgálat időszaka a késő *Heian*-kortól a késő *Kamakura*-korig terjed, vagyis a 10. századtól egészen a 14. század elejéig. Bár e típusú *sode* (vállvért) bizonyos jellegzetességei más korszakokban is megjelennek – különösen az *Edo*-korban –, jelen írás elsősorban e két középkori periódusra koncentrál.

Az *ōsode* azért került kiválasztásra, hogy egyfajta következetes tipológiai alapot nyújtson a japán páncélzat vizsgálatához. Emellett azért is különösen jelentős, mert ebben a hosszú időszakban az ilyen páncélt viselő samurájok túlnyomó része íjászként harcolt. Ezért a páncélzat kialakítása és a hozzá tartozó felszerelés is nagymértékben tükrözi a lovas íjászat kiemelt szerepét.

Az illusztráció egy adott történelmi korszak samurájának felszerelését szemlélteti; baloldalt egy sode látható, előlnézeti és hátoldali nézetben.

Az *ōsode* fejlődése rendkívül érdekes, ugyanakkor számos rejtéllyel övezett.

Mivel a 700-as és 800-as évek páncélzatából nem maradtak fenn tárgyi emlékek, nehéz pontosan rekonstruálni a vállvért kialakulásának folyamatát, még mielőtt ez a különösen egyedi és jellegzetesen japán formavilág létrejött volna.

Ismeretes ugyanakkor egy úgynevezett *kata yoroi* (肩鎧) nevű lamellás vállvért, amely formai jegyeiben erősen emlékeztet a korabeli kínai és koreai, sőt bizonyos modern kori tibeti páncélokra is. Ez egy négyzet alakú, meglehetősen széles lamellapajzs, amelyet a vállra erősítettek.

Ahhoz, hogy megértsük e fejlődési irányváltást – amely a páncél szerkezeti szempontjából talán visszalépésnek is tűnhet –, elengedhetetlenül fontos megvizsgálni, miként működött ez a páncéldarab a fegyverzettel, a többi páncélelemmel, valamint a lovas íjász harcmódor követelményeivel összhangban.

Íme egy példa a *kata yoroi* feltételezett kinézetére. A korai modellek félköríves formában követték a váll vonalát, lamellákból összeállítva. Idővel azonban ezek a formák merevebb, négyzet vagy téglalap alakú lamellás pajzsokká alakultak, amelyek már eltértek az eredeti ívelt kialakítástól.

Valójában, amikor a samurájok felemelkedtek Japánban, a 14. századig ezek a harcosok uralták a csatateret, és a lovas íjászok seregei alkották a kormányzat fő támadóerejét.

Ezeket az egységeket nemcsak külső fenyegetések ellen vetették be, hanem lázadások leverésére és később az új kormányzati forma megerősítésére is használták.

Ebben az összefüggésben a japán íj – a *yumi*, pontosabban a *wakyū* – és a ló számított a korai *bushi* (harcosok) két legfontosabb „fegyverének”.

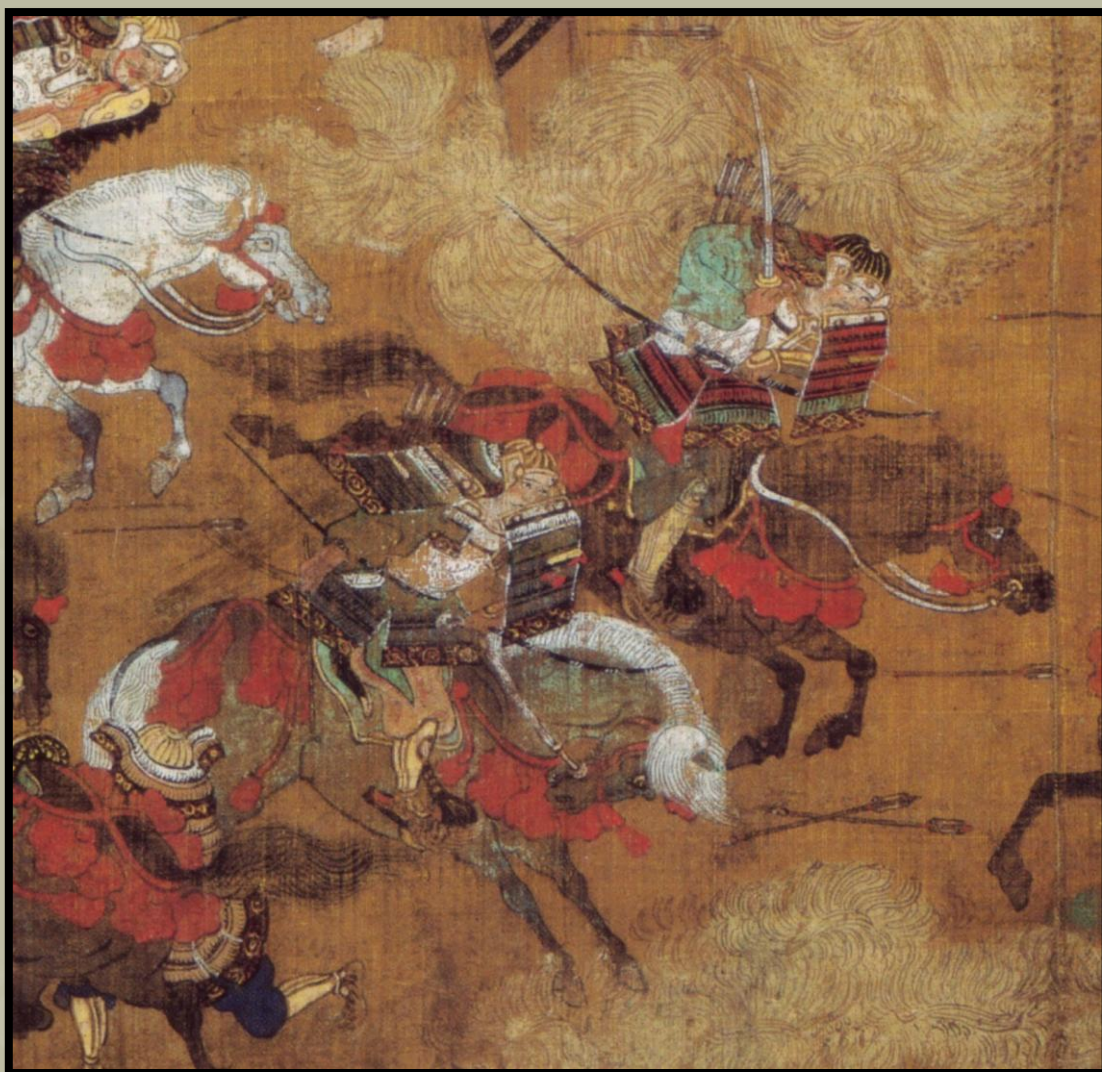
Ha rápillantunk a japán íjra, lehetetlen nem észrevenni annak hatalmas méretét. Egy ilyen méretű fegyver kezelése önmagában is kihívást jelentett, különösen lóháton.

A pajzs viselése ebben a kontextusban rendkívül kényelmetlen, sőt, szinte használhatatlan lett volna – elég csak belegondolnunk, milyen nehézséget okozott volna a ló irányítása és a nagy íj egyidejű kezelése.

Annak érdekében, hogy továbbra is védelmet nyújtsanak az ellenséges íjászok nyilaival szemben, a samurájok a páncélhoz erősített, vállra helyezett pajzsokat alkalmaztak – ezek testesültek meg az *ōsode* formájában.

Manapság közismert és jól dokumentált tény, hogy a samurájok elsősorban a páncélzatukra támaszkodtak a védekezésben, nem pedig kézi pajzsokra.

Ezt a megállapítást azonban nehéz lenne helyesen értelmezni, ha nem mutatjuk be, miként működtek ezek az *ōsode*-k ténylegesen pajzsként a harcban.

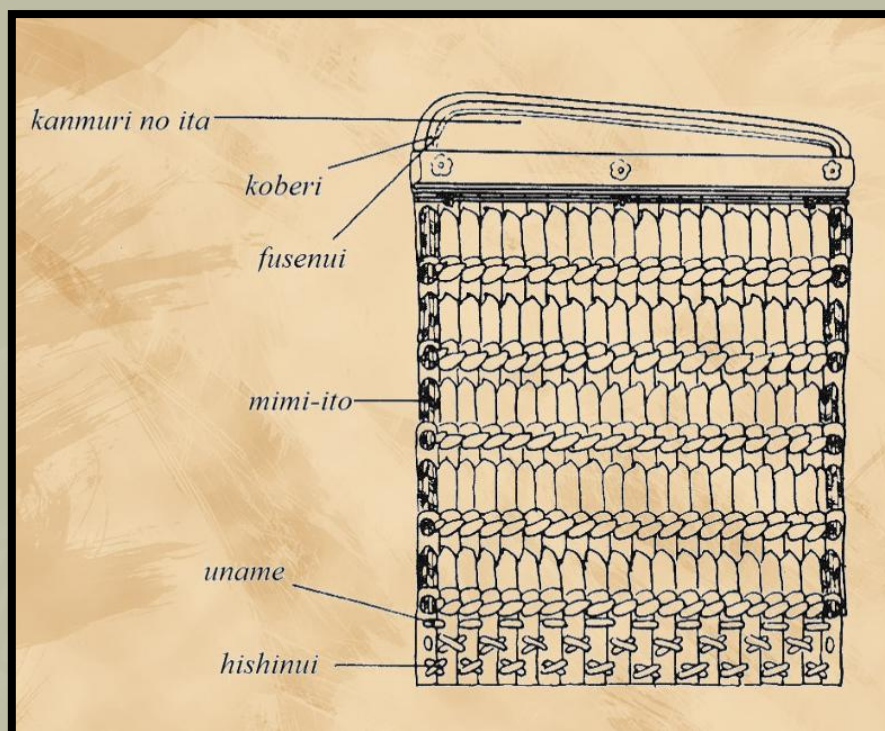

A 14. századból származó ezen tekercs ábrázolása megmutatja, miként mozdíthatta előre a harcos az *ōsode*-t, hogy az megvédje a mellkast és az arcot, anélkül hogy ez akadályozta volna a ló feletti uralmat.

A váll előrefordításával az *ōsode*-k előre mozdulnak, és előreállva a test nagy részét lefedik. Ez az egyszerű, mégis kifinomult megoldás lehetővé teszi a samurájnak, hogy egyszerre irányítsa a lovát és tartsa íját, miközben egy védelmi pajzsot biztosít az ellenség nyilai és a páncél között.

Amikor az *ōsode* használata már nem szükséges, a vállat ellentétes irányba mozgatva a pajzsok visszahúzódnak, így a karok teljes mozgástartományban mozoghatnak. Ilyenkor a kar védelmét a *kote* (karvédő) biztosítja, megkönnyítve az íj vagy a kard használatát. Ez a pajzsként való használat gyalogosan is megvalósítható egy sajátos testtartással, bár érdemes megjegyezni, hogy gyalog harc közben ez nem volt olyan hatékony, mint lóháton, különösen az íj használata esetén.

Nem meglepő tehát, hogy amikor a gyalogos harcformák terjedtek, az *ōsode*-t egyre inkább felváltották olyan *sode*-stílusok, amelyek inkább vállvértként funkcionáltak.

Részletes névjegyzék a *sode* különböző alkotóelemeiről Y. Sasama munkája nyomán.

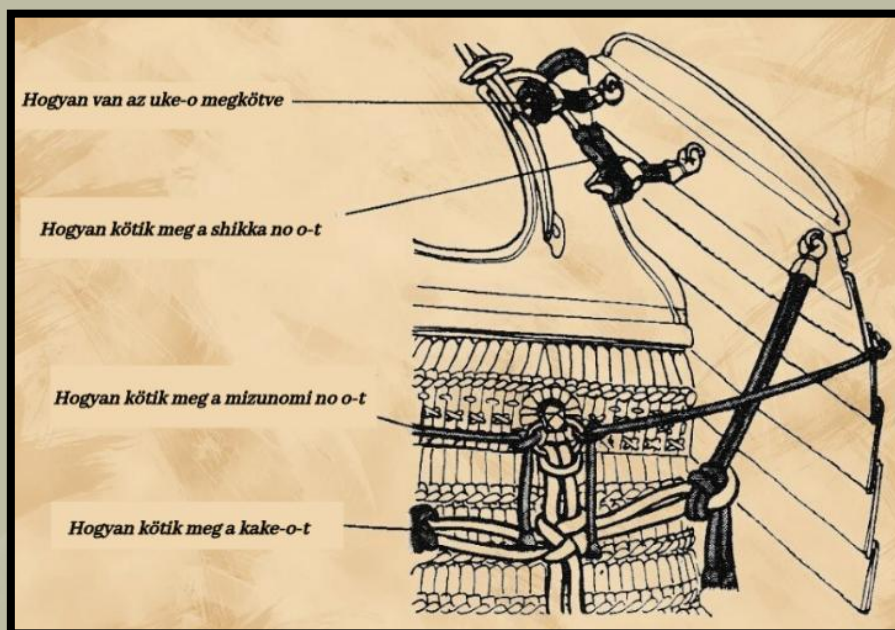
Ebben az időszakban a *sode* ugyanúgy készült, mint az *ō-yoroi* páncélzat: rendkívül kemény, edzett és merev lamellás lemezekből állt, amelyeket *kebiki odoshi* technikával fűztek össze. A lamellák felső sorát egy fémlemez, az úgynevezett *kanmuri no ita* (冠板) fedte.

Néha *keshō no ita* (化粧板) stílusban készítették, amelynek célja a fűzés felső sorának eltakarása volt. Gyakori díszítőelem volt továbbá a dekoratív *hassō-kanamono* (八双金物), míg a *sode* leggyakrabban hat vagy hét lamellásorból állt.

A korai időszakban, a *Heian*-korszakban, a legfelső lamellásort közvetlenül a *kanmuri* alsó széléhez rögzítették, amelyet a *hassō-byō* tartott helyén.

A páncéldarabot három *hassō-byō* – egy középső, valamint egy bal és egy jobb oldali – stabilizálta, melyek csapjai jól láthatóak voltak a *sode* hátsó oldalán.

Ezenkívül a *sode* hátsó részét három gyűrűvel látták el, amelyekhez különféle zsinórokat erősítettek. Ezeket a zsinórokat a *dō* hátulján található *watagami*-hoz és *agemaki*-hoz kötötték. Egy másik gyűrű, a *mizunomi no kan* (水呑の環) az egyik lamellásorhoz rögzítették. Az ehhez a gyűrűhöz erősített zsinór szintén az *agemaki*-hoz kapcsolódott, így lehetővé téve a *sode* pontos helyzetének beállítását.

A sode páncélhoz való rögzítésének módja. A vázlat Y. Sasama munkája alapján készült.

Ez a meglehetősen összetett zsinórrendszer lehetővé tette, hogy a *sode* a váll mozgásához igazodva elmozduljon. A felső lamellasor vagy egyenes vonalú volt, vagy enyhén ívelt, esetleg a *Heian*-kor korai szakaszában a *Yamagata* vagy *Kata-yamagata* (félhegy alakú) stílust követte.

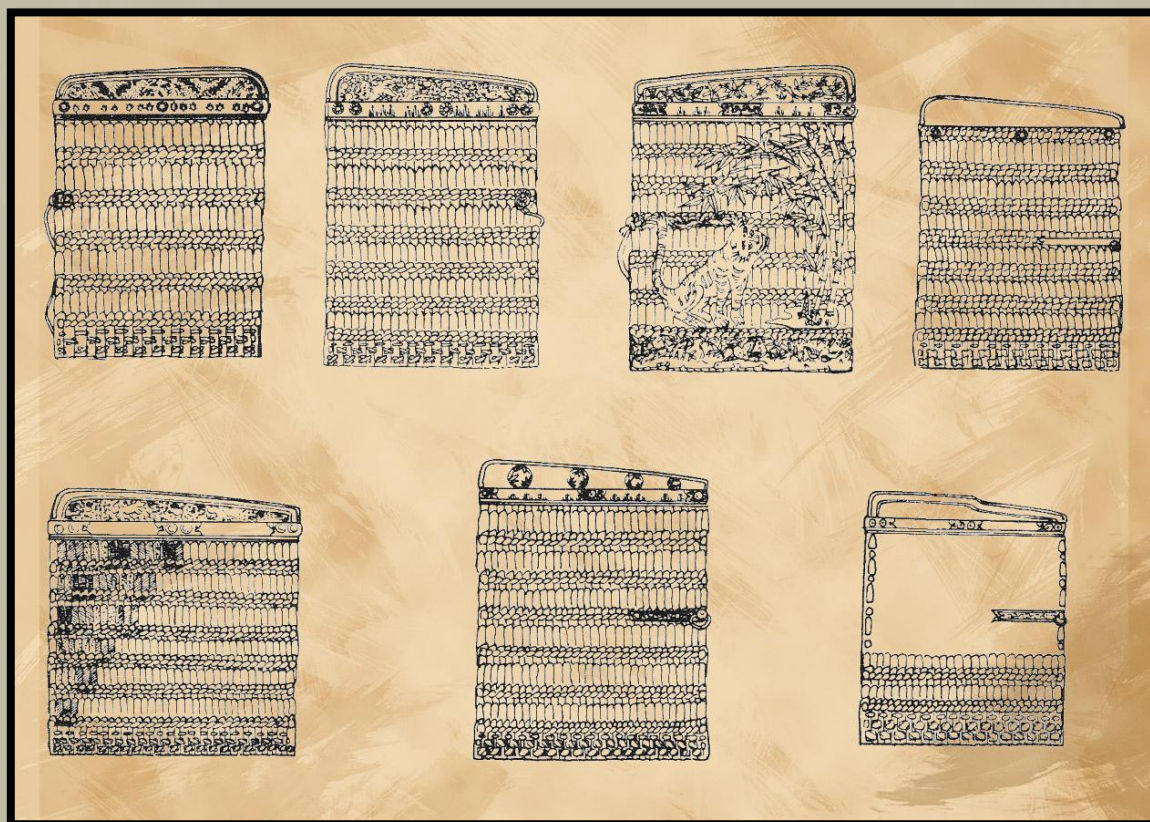
Az *Ósode* zsinór rendszere.

Ebben az időszakban a *sode* általában meglehetősen nagy méretű volt: magassága 45–51 cm, szélessége pedig körülbelül 36 cm. A *Heian*-korban hat lamellasorból készültek, amelyeket jellemzően vas- és nyersbőrlamellák kombinációjával állítottak össze, leggyakrabban *kane maze* (金混ぜ) technikával. A kart fedő részt vaslamellákkal látták el, míg a többi rész nyersbőrből készült, így csökkentve a páncél súlyát.

Ennek ellenére a *sane-ita* esetenként úgy készült, hogy egy vas- és egy nyersbőrlamella egymásra került, ezek voltak a legnehezebb elemek. A *Kamakura*-korban a lamellasorok száma eggyel növekedett, és az egyes lamellás táblákat általában 46 különálló *kozane*-ből állították össze.

A páncél hátoldalán, a kar felőli oldalon hosszú, vékony bőrcsíkot helyeztek el, amelyet *yazurigawa* (矢摺) néven ismerünk, és amely valószínűleg a késői *Heian*-kor környékén alakult ki. Ennek a bőrborításnak az volt a szerepe, hogy megvédje a tegezből kilógó nyílvevesszőket attól, hogy beakadjanak vagy megsértsék a *sode* lamelláit.

A 14. században a hosszú, vékony bőrcsíkot egy bőrfolt váltotta fel, amelyet a *sode* belső oldalának középső részére helyeztek. A későbbi időszakokban ezeknek a foltoknak inkább a lamellák rögzítése lett a fő funkciója, így nevüket *chikaragawa* (力革)-ra változtatták.

Különböző *ōsode* típusok; a felső sor a legrégebbi fennmaradt példákat mutatja be, míg az alsó sor a későbbi korszakokból származókat. Az utolsó, az *Edo*-korszakból való minta a „lemez” *ōsode* egyik példája. A vázlat Y. Sasama munkája.

A XIV. században az *ōsode* még mindig a magas rang jelképeként szolgált, ám a *Nanbokuchō*-korszak heves harcaiban hamarosan más típusú vállvérték vették át a helyét, melyek inkább a gyalogos harcmodor előtérbe kerülését tükrözték. Bár az *ōsode*-k még a XVI. században is készültek, a XIV. század óta elvesztették valódi harcászati jelentőségüket a csatatéren.

Az *Edo*-korszakban a páncélstílus is megújult, számos új dekoratív elemmel gazdagodva. Ilyen volt például a teljes acéllemezből készült *ōsode*, amely jól példázza a korszak páncéljainak – bár kevésbé praktikus – rendkívül díszített kivitelezését.

Fénykoruk idején azonban ezek a páncéldarabok nem csupán funkcionálisak voltak, hanem erősen díszítettek is: gyakran viseltek rajtuk családi címereket, apró zászlókat, különleges fonásmintákat, továbbá a klánok mon-jait lakkal felhordva a *kanmuri no ita* (冠板) fémlemezre.

